

ténelem sötétségeibe beleállítja az eszményiség világosságát: az igenis hérosz, a minden teremtménye nyelvén zengő Istennek «győzelmi éneke».

Eszmény és akarat a valódi hősi vonások, de épen ezek híján senyved a modern ember, az egyoldalúan kifejlesztett intellektualizmus s elcsökevényesedett voluntarizmus betege: «mély melankóliája, ez a tehetetlen dekadencia, ez a nirvánás hangulat nem egyéb, mint betegség, melynek neve nem tüdővész, nem agygyulladás, hanem eszményvész s akaratsorvadás s ebből ki kell gyógyulnunk».

E sokszorosan szenvedő modern emberhez azután valóban elevenig tapintó közelségbe lép a breviárium harmadik fejezetében, *A győzelmes élet*-ben. Itt mintegy mentőhorgot vet a fogalmak (ismeretek) s a külső formák (technika, civilizáció) szövédékebe reménytelenül belegabalyodott mai ember felé. «Minél nagyobb sikerrel kezelte s idomította az ember a külvilágot, annál szerencsétlenebb művésze lett a szép, a harmónikus egyéniség kialakításának.» «A modern ember akar szép individualitást alakítani — mondja ismételten —, de oly szerencsétlen művész, ki önmagával cáfol rá összes ideáljaira.» S innen éles pillantással fordul korunk irodalmi hyperkriticismusa felé is: «A modern írók okoskodnak és gondolkoznak és kritizálnak; kritikusok lettek s poéták lenni megszűntek». Eszmény s valóság kettéhasadásának beteg szentimentalizmusa üli meg lelünk, melyből úgy keresünk menekvést, hogy merőben a megismerésre helyezzük az élet súlypontját s a voluntarisztikus életszemléletről — mely az eszméknek is cselekvésre képesítő átélését sürgeti — végkép leszoktunk. Ebből fakad a tudományok a multtal szemben elfoglalt lélektelen, mumifikáló irányzata is; művelői a spirituális hatóerőket babonákként lenézve, a racionalizmus babonásaitá lesznek, meglegelők tudósok helyett rideg ismeretnábobokká; holott «a nagy tudósok agyvelői nem halottaskamrák régi kultúrák számára, hanem izgalmas prófétai szervek, szenzóriumok, melyek az eszmék meleg érintésére reagálnak».

Ilyen finom szenzórium volt a Prohászka agyveleje is, hogy az ő szerencsés kitételét alkalmazzam rá: valódi «inspirált ész». Tudós volt ő, nemcsak tudása, hanem annak bensőséges, egészen személyes ihletű átélése által is.

És költő is volt — ugyanebből a sze-

mélyes ihletből. Művészi világképe — noha a legvegyítetlenebb katolikumból sarjad — az eredetiségnek, egyéni erőnek félreismerhetetlen jegyeit mutatja. S ez eredetiség s egyéni megérzik stílusán és nyelvén is, mely ezt a világképet közvetíti. Erre Brisits szép bevezetése is utal. Külön tanulmány kívánatnék ama szálak kimutatására, mik Prohászka formanyelvéből a modern magyar irodalmi stílushoz vezetnek.

S ezúttal nem kívánok szólni lényének meleg és hű magyarságáról sem. A *Breviárium*-nak kivált harmadik fejezete lépten-nyomon őszinte tanúságot tesz e mellett. De egyéniségének erre az alaprétégre Pauler Ákosnak folyóiratunk legutóbbi számába írt mély tanulmánya már nagy nyomaték-kal rámutatott. *Rédey Tivadar.*

Farkass Jenő: Sötét az ég. Kun László király idejéből vett tárgyú történelmi regény viseli ezt a címet. A szerző a fiatal írói gárda tagja. Nevére akkor lettünk figyelmesek, mikor első könyve, a: «Gacs Andris hazamegy» című hosszabb lélegzetű elbeszélés megjelent. Ez az írása friss, biztató ígért volt. Egy világháborúbeli magyar hadifogoly kalandos történetét mesélte el benne Farkass Jenő, egyéni, színes hangon, érdekes perspektívákat nyitogatva fel hőse lelkében. E sorok írója foglalkozott akkoriban ezzel a regénykével és a hamisítatlan magyar zamatot kedvelő olvasóközönséggel együtt sokat várt az ifjú író további munkásságától. Azóta Farkass Jenő nem sokat hallatott magáról.

Most, hogy új könyve került a kezünkbe, egy kis csalódással állapíthatjuk meg, hogy Farkass Jenő — egyelőre legalább — nem váltotta be reményeinket. Nem mintha írói készsége nem fejlődött, nem teljesedett volna, hanem azért, mert ebben a «történelmi regény»-ben nyoma sincs már annak az egyéni hamvasságnak, annak a megkapó közvetlenségnek, mely első könyvét emlékezetessé tette számunkra.

Talán épen az tölt el bennünket lehangoltsággal, hogy külsőségeken igenis, megállapíthatjuk a haladását, de ez a mesterségbeli fejlődés elnyomta benne azt a vonzó bájt, ami mindenféle technikai tökéletességknél erősebb hatást tud az olvasóra tenni. Akkor, abban az első könyvecskében úgy írt Farkass Jenő, ahogy valami titokzatos

erő írni készítette, a lelke húrjain belénk lelkedzte a meséjét. Most pedig megírt egy történelmi díszletek közé helyezett szokványos szerelmi történetet, történetivé kendőzött szokványos alakokkal. Megírni — hiszen — jól írta meg, elbeszélő készsége határozottan fejlődött is: és mégsem tudja a lelkünket megragadni. Nem, mert ennek az írásának nincs zamata, nincs eleven ereje, nincs tüze. Mi bizony jobban szerettük a kifejezéssel még viaskodó, de benső megindulásokat tördelő fiatal, kezdő író csupa-lélek küzködését — mint ezt a hűvös, nekikészült, kitervelt írásmódot.

A regény meséje két szálból fonódik össze. Kun László király életének egy darabja váltakozik előttünk kedvelt hívének, György vitéznek szerelmi históriájával. A derék vitéz Budán beleszeret az ott vendégeskedő Töpler Lizába, a pozsonyi híres fegyverkovács szőke leányába, akit az apja egyik céhtársához kényszerít feleségül. Az aszszony sohasem tud ebbe beletörődni, mindvégig állja a «nem!» szót, amit az oltárnál is hangzatosított, később érvénytelenítik is a házasságot s végül is a magyar vitéz párja lesz.

Rövide fogva: ennyi a mese. A két emberfia lassan, nagyon lassan érlelődő szerelmi történetének hézagait aztán — a história tölti ki. Valósággal úgy hat a dolog, mintha a történelmi részek csak arra kellenének a szerzőnek, hogy míg a két szerelmes esete kellő fokra fejlődik, legyen mivel foglalkoztatni az olvasót. Mert hát, bizony, nem így írják az igazi «történelmi regényt». Az a történelmi regény, amelyikben a históriai alakok előttünk élnek a maguk történelemformáló életüket, amelyikből a kor lelke beszél, amelyikből árad a kor levegője. Farkass Jenő nem tudott vállalni feladatával megbirkózni. Látszik, hogy sokat búvárkodott, olvasott, kellően megismerekedett a forrásokkal, de csak odáig jutott, hogy élettelenül beleprézelte tanulmányainak kivonatát a fejezeteibe. Az átanulmányozott forrásmunkák száraz adatait ragasztgatja együvé egy kis szépirodalmi mázzal. Ahelyett, hogy a zivatáros kor villódzó, veszedelmes feszültségét árasztaná el a magyar fult és sötét fellegzése alatt... Aki történelmi regényt akar írni, annak a kort kell tudnia megeleveníteni, a kor embereit kell föltámasztania, a maguk eredeti gondolkodásával, akkori látókörükkel, a mult szellemét

kell visszavarázsolnia, nem pedig a mai embernek a korról való leszűrt vélekedése fénykörébe csoportosítani az így lélekteleenné foszló figurákat.

Talán még megtanulja Farkass Jenő ezt a nehéz, nagyon nehéz művészetet. Mert azt el kell ismerni, hogy fogékony a történelmi távlatok iránt, csak még nincs elég ereje ahhoz, hogy élő erővel mozgassa benne az alakokat. Most még csak kulisszák módjára kezeli a históriai keretet, embereit nem tudja a mult levegőjében lélegeztetni, nem tudja a kort rajtuk keresztül megéreztetni.

Mindenesetre örvendünk kell annak, hogy akad fiatal, modern írónk, aki nem a divatos, könnyed izlést akarja kiszolgálni, hanem komoly problémák felé nyúl.

Farkass Jenő különben színes, élénk, vonzóhangú elbeszélő. Regényének azok a legszebb lapjai, ahol Vilgraeterrel, a tőprengő dómépítővel foglalkozik. Ezt az alakot finoman, melegen ábrázolja. Néhány leíró részlet is megkapó, festői a könyvében. Hiba azonban, hogy elég sok, feltűnő magyartalanság csúszik ki a tollából. És hát... történelmi regényhez semmiképen sem illik az a furcsa, szerencsére már is idejéltmulta, futurista telegramm-stílus, amiben a szerző igen sokszor kedvét leli. Csak pár példát írunk ide belőle: «Fáklyák, forróság, loccsanó habok, lódobogás, eszeveszett száguldás, sötét égen, időnként kikukkantó parányi csillagok. Újra rohanás. Útkereszteződés. Vác felé avagy Ceglédnek. Rákos. Nehéz, csendes, sima, homokvégtelen. Utána. Hajrá. Száguldás reggelig». (202. lap.) Vagy: «Reggel. Temetés. Zaj, moraj, tömeg. Rémek, bárányok, csillogó fegyverek».

Szép ez? Nem. Tömörség? Erő? Dehogy. Az sem. Mi hát? Egy kis pöz. Erőtetett stílusfogás. De már elcsépelették. Komoly íróhoz nem méltó. Komikus. Árjegyzékhangulatot áraszt. Untat. Fáraszt. Ugyebár? *Myn.*

La letteratura ungherese. Ha mi magunk írunk magyar irodalomtörténetet idegenek számára, rendszerint túlmegyünk a kívánatos mértéken s részlet-adatokkal traktáljuk a magyarul nem tudó olvasót, mintha valamely vizsgára akarnók előkészíteni. Ha idegen ír magyar irodalomtörténetet, az meg rendszerint oly vázlatosan intézi el s jellemző részleteket oly kevéssé tudja színezní és árnyékolni munkáját, hogy alig ismerünk benne magunkra.